

آینده نگاری و طراحی سناریوی ایده آل توسعه هدفمند آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی در ایران: یک ضرورت

شیما طباطبایی^۱، سید امیر محسن ضیایی^۲، ناصر سیم فروش^۳

چکیده:

با توجه به شرایط بسیار پیچیده و دگرگونی‌های جهان در آینده، برنامه‌ریزی‌ها در حوزه آموزش عالی و دانشگاه‌های علوم پزشکی (به عنوان نهادهایی هوشمند و خودراهر) لازم است به سمت الگوی آینده‌اندیشی و آینده‌نگاری سوق پیدا کنند (۱). همچنین با توجه به تغییرات و روندهای نوظهور در جامعه ایران، آینده نگاری از روش‌های لازم برای تضمین آینده آموزش پزشکی تخصصی کشور و همچنین تضمین ارتقاء خدمات سلامت جامعه است (۲).

مقدمه:

توسعه و تعالی وطنی مسیر قله‌های ترقی و پیشرفت در هر کشور و در هر حیطه‌ای در گرو بهره‌گیری از تجربیات گذشته و نگاه به آینده آرمانی و تلاش و برنامه‌ریزی برای رسیدن به جایگاه مطلوب است. در کشور ما ایران نیز این موضوع اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد و در قالب سند چشم‌انداز توسعه نظام جمهوری اسلامی ایران به عنوان "میثاق ملی" تجلی یافته است. (۲)

مقام معظم رهبری در دی ماه ۱۳۸۲ آرمان‌گرایی را بزرگترین واقعیت و قانون زندگی بر شمردند و از دیدگاه ایشان "یک مجموعه با آرمان و دارای هدف بلند مدت، می‌تواند واقعیت‌ها را طبق آرمان خود شکل دهد و به وجود آورد و بدین گونه دنیا پیش رفته است." (۴)

سند چشم‌انداز توسعه کشور در افق ۱۴۰۴ اولین سند تفکر راهبردی و آینده‌نگاری در کشور است که بر اساس آن محورهای توسعه در بخش‌های مختلف کشور تدوین و با انجام تقسیم کار، هر کدام از بخش‌ها مسئولیت‌هایی را بر اساس قابلیت‌های خود جهت تحقق آینده مطلوب ایران عهده‌دار شده‌اند. در این سند ویژگی‌های جامعه مطلوب تصویر شده است که بخش مهمی از آن برخورداری از سلامت با کیفیت زندگی مطلوب بوده و ایران کشوری است که جایگاه نخست اقتصادی، علمی و فناوری را در سطح منطقه دارد. (۵)

^۱ دکترای تخصصی آموزش پزشکی - دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی (نویسنده مسئول): shtabatabai@yahoo.com

^۲ معاون آموزشی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی - استاد دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

^۳ ریاست قطب اورولوژی کشور - ریاست گروه قرآن فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران - استاد ممتاز دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی و

چهره ماندگار پزشکی

چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛ سی‌ام و سی‌ویکم اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۴

سیر تحولات در نظام سلامت و آموزش پزشکی به عنوان چالشی جهان شمول و تعهد سیستم سلامت و آموزش پزشکی در پاسخگویی مناسب و حرکت در جهت سند چشم انداز، نیاز به تحلیل صحیح از ارزشهای کشور و استفاده از روشهای خلاقانه و نوین علمی و تدوین نقشه ای هوشمندانه در راه رسیدن به اهداف آرمانی سند چشم انداز را می طلبید. نقشه جامع علمی کشور در بخش سلامت و انتشار آن در سال ۱۳۹۰ در پاسخ به نیازهای مذکور بود(۶).

این سند با رویکرد آینده نگاری و با هدف تهیه برنامه علمی برای رسیدن به اهداف غایی سند چشم انداز بود و در تدوین آن از "خرد جمعی" تمامی خبرگانی که دغدغه سلامت مردم را دارند استفاده شد. نقشه جامع سلامت نخستین تجربه آینده نگاری از این نوع در ایران است. (۶).

از طرفی ابلاغ سیاستهای کلی سلامت از سوی مقام معظم رهبری در ابتدای سال ۱۳۹۳، جهت گیری های آینده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ایران را مشخص نموده است. (۶) در این سند بر حوزه آموزش پزشکی و وظایف وزارت بهداشت به عنوان متولی آموزش پزشکی در کشور تاکید شده است. در بند ۱۳ سیاستهای کلی سلامت به طور مشخص به موضوع آموزش پزشکی و "توسعه نظام آموزش علوم پزشکی به صورت هدفمند، سلامت محور، مبتنی بر نیازهای جامعه، پاسخگو و عادلانه و با تربیت نیروی انسانی کارآمد، متعهد به اخلاق اسلامی حرفه ای و دارای مهارت و شایستگی های متناسب با نیازهای مناطق مختلف کشور" پرداخته شده است.

نقش و جایگاه آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی در توسعه دانایی محور و همچنین اهمیت سیاستگذاری مبتنی بر شواهد برای دستیابی به اهداف وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و نظام سلامت، بر اساس اسناد بالادستی و مزیت نسبی هر یک از رشته های تخصصی و فوق تخصصی در کشور، برنامه ریزی و سیاست گذاری مبتنی بر آینده پژوهی در حوزه آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی بالینی پزشکی را بیش از پیش ضروری ساخته است.

هر چند ضرورت گسترش آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصص بالینی پزشکی بر اساس آرمان ها و اهداف همواره مورد توجه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی بوده است، لیکن افزایش مداوم ظرفیت آموزش پزشکی کشور در ۳۵ سال گذشته و نیاز کشور به تربیت نیروی متخصص و فوق تخصص برای برآورده سازی نیازهای سلامت جامعه و دستیابی به اهداف والای چشم انداز ۱۴۰۴، ضرورت توجه بیشتر به توسعه هدفمند مبتنی بر نیازهای جامعه را نشان می دهد.

در سال ۱۳۹۲ سند راهبردی توسعه جغرافیایی آموزش سلامت کشور بر اساس اسناد بالادستی تدوین شد. در این سند کیفیت آموزش پزشکی در کشور ارتقا یافته و برنامه آموزش دانشجویان برای رشته ها و در مقاطع مختلف مطابق با نیازهای حوزه سلامت تدوین شده است. (۷)

به طور کلی هدف از آینده نگاری ر آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی عبارت از برنامه ریزی برای گسترش و سازماندهی مجدد مراکز آموزش پزشکی و با توجه به مزیت های نسبی رشته های تخصصی و فوق تخصصی، می باشد. (۷ و ۸)

یکی از چالشهای برنامه ریزی به خصوص در سطح کلان وجود عدم قطعیت و تغییرات سریع در حوره های مختلف تخصصی پزشکی است. (۹) آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی دقیقا جایی است که به نیازهای سلامت خاص در کشور پرداخته می شود و اولویت های سیستم آموزش پزشکی و نظام سلامت را مورد توجه قرار می دهد.

چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛ سی‌ام و سی‌ویکم اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۴

همانگونه که می‌دانیم هزینه آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی و دوره‌های تکمیلی تخصصی (فلوشیپ) با توجه به رشد تکنولوژی های پزشکی، جراحی و تکنولوژی‌ها و شیوه‌های نوین آموزشی بالاست. محصول آموزش پزشکی در دوره‌های تخصصی و فوق تخصصی، نیروی انسانی متخصص و فوق تخصص کشور را تشکیل می‌دهند. با توجه به طولانی بودن زمان تربیت متخصصان و فوق متخصصان حرفه پزشکی که برابر ۱۰ تا ۱۵ سال است لذا برنامه ریزی نیروی انسانی پزشکی باید یک دهه قبل صورت پذیرد هر ساله فارغ التحصیلان این دوره‌ها به جمع نیروی انسانی متخصص کشور افزوده و افرادی نیز به دلایل بازنشستگی و ... از این جمعیت کسر می‌شوند. (۹ و ۱۰)

لذا از طرف بخش آموزش پزشکی نیروی دانش آموخته به بازار سلامت عرضه می‌گردد و از طرف جامعه نیز برای برآورده سازی سلامت و رفاه تقاضا وجود دارد تعداد دستیاران و رشد کمی آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی یکی از دغدغه‌های مهم سیستم آموزش پزشکی است. خصوصیات دموگرافیک متخصصان و فوق تخصص‌ها و دستیاران هم مهم است. (تعیین نسبت زن و مرد در هر رشته تخصصی در بررسی عرضه نیروی انسانی متخصص و آینده توسعه آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی نیز لازم است).

از آنجاییکه تربیت نیروی انسانی و آموزش نیروی متخصص و فوق تخصص بسیار زمان بر است، و همچنین مستقیماً بر نحوه ارائه خدمات پزشکی موثر است، لذا تحقیقات نوآورانه و مبتنی بر بهترین شواهد موجود در این زمینه ضروری است.

یکی از روش‌های لازم برای تضمین عرضه مناسب نیروی انسانی متخصص و فوق تخصص در آینده در کشور به عنوان برون داد و محصول سیستم آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی، تعیین عوامل و روندهای کلان موثر بر کفایت نیروی متخصص و فوق تخصصی و همچنین روند های اختصاصی تاثیر گذار بر آینده رشد کمی آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی است.

روش:

برای انجام آینده نگاری توسعه آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی کشور که مبتنی بر شواهد باشد دو مرحله لازم است

مرحله اول: گردآوری گسترده و جامع اطلاعات و شواهد، و همچنین شناسایی و تحلیل روند های رشد کمی گذشته و در نظر گرفتن آینده توسعه کمی آموزش تخصصی و فوق تخصصی به پیروی از روند گذشته و گرایش‌های کنونی می‌باشد. از این اطلاعات با رویکرد اکتشافی جهت تدوین سناریوی پایه به عنوان پیش فرض آینده احتمالی استفاده می‌شود.

مرحله دوم با مشاوره با پنل خبرگان به شناسایی سایر روندهای در حال تغییر و و رخدادهای موثر بر آینده توسعه آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی، و عرضه نیروی متخصص پزشکی، جهت تدوین سایر سناریوهای احتمالی برای دو دهه آینده پرداخته می‌شود.

نتیجه این رویکرد خلاقانه، طراحی و ارائه سناریوی ایده آل توسعه و مدل مفهومی توسعه هدفمند آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی کشور است. که در نهایت برای سیاست‌گذاران آموزش پزشکی در سطح ملی، امکان انعطاف پذیری در تصمیم گیری‌ها و برنامه ریزی عملی برای رسیدن به آینده ایده آل را با توجه به مقتضیات خاص هر رشته، فراهم می‌سازد

نتیجه گیری

چهارمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ پیشرفت ایران؛ گذشته، حال، آینده؛ سی‌ام و سی‌ویکم اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۴

اولین گام در آینده پژوهی کشف روند‌هایی است که هم اکنون در جریان هستند و در این روش مطالعه آینده، اولین قدم تحلیل شواهد و مستندات تاریخی و تغییرات داده‌ها در گذشته و تحلیل وضعیت موجود است. گردآوری اطلاعات جامع و تفسیر مستندات روند توسعه، تصویر واقعی از شرایط آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی کشور را فراهم نموده و کلیدی‌ترین ابزار در راستای تدوین سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های مناسب برای آینده آموزش پزشکی تخصصی و تربیت نیروی انسانی متخصص کشور، محسوب می‌گردد. از آنجاییکه تربیت نیروی متخصص و آموزش متخصصان و فوق تخصص‌ها بسیار زمان‌بر و پرهزینه بوده و مستقیماً بر نحوه ارائه خدمات پزشکی موثر است، تحقیقات نوآورانه و مبتنی بر بهترین شواهد موجود در این زمینه ضروری است.

آینده‌نگاری توسعه هدفمند آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی به ویژه با روش‌های شهودی با بهره‌گیری از دانش و تعامل فکری خبرگان و رویکرد خلاقانه محقق و سناریو نویسی، امکان ارائه تصویر آینده‌های ممکن، احتمالی، و مطلوب؛ و تصور مناسب تری را از آینده رشد و توسعه هدفمند در این بخش فراهم نموده، و به ارائه راهکارهایی جهت توسعه هدفمند آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی ایران در طول دهه‌های آینده منجر می‌گردد.

منبع:

1. Dator, J.A.(Ed.)(2002).Future studies in higher education: Advancing futures. Praeger; United States of America.
2. نقشه جامع علمی کشور در حوزه سلامت - مفاهیم آینده‌نگاری - مستند شماره ۳ - وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی - شورای سیاست‌گذاری - ۱۳۸۶
3. سیم فروش، ناصر - ضیایی، امیر محسن - طباطبایی، شیما - گزارش دستاوردهای آموزش پزشکی تخصصی و فوق تخصصی در جمهوری اسلامی ایران - فرهنگستان علوم پزشکی ایران. ۱۳۹۲
4. منبع تدوین نقشه‌ی جامع علمی نظام سلامت به روش آینده‌نگاری مرکز تحقیق و توسعه سیاست‌های دانشگاهی در نظام سلامت - همایش مقدماتی رییسان و دبیران کارگروه‌های پروژه‌ی آینده‌نگاری نظام سلامت ۱۳۸۶ / ۵/۹ - مقام معظم رهبری، دیدار با جهادگران و کشاورزان، دی ماه ۱۳۸۲
5. -سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی
6. مقدمه وزیر بهداشت بر نقشه جامع علمی سلامت - دبیرخانه نقشه جامع علمی کشور - شورای عالی انقلاب فرهنگی - کمیته تخصصی سلامت و علوم زیستی - اردیبهشت ۱۳۹۰